

Kansapuheen rajat poliittisen mielikuvituksen meressä

Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Mikko Pollari, Pekka Rantanen & Petri Ruuska: Kuriton kansa. Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa. Vastapaino, Tampere 2009. 317 s. ISBN 978-951-768-246-6

Merkkivuosia tulee ja menee, mutta joskus ne tuottavat tuloksia, joista on iloa senkin jälkeen, kun pintajulkisuus on aiheen hylännyt. Koneen säätiö rahoitti vuosina 2006–2009 kolmen eri tutkimusryhmän työskentelyä tutkimusohjelmassaan 1905: Suuren murroksen ulottuvuudet. Yksi rahoitetuista hankkeista oli Suuri murros ja kansapuheen variaatiot, jonka työn tuloksena syntyi teos *Kuriton kansa*. Vaikka lukujen painotukset ja lähestymistavat vaihtelevat, kirja on muodoltaan lähempänä yhteiskirjoitettua monografiaa kuin antologiaa. Kussakin pääluvussa on yksi tai kaksi kirjoittajaa ja johdannon kirjoittajina esiintyy koko työryhmä. Loppuluvun ”Kuinka kansa kesytetään” kirjoittajia ei nimetä, mutta ilmeisesti kirjan päätelmiä on muotoiltu yhteisvoimin.

Suurlakon satavuotisjuhlan jälkimainingeissa syntynyt tutkimusohjelma ei tietenkään ole ensimmäinen suurlakkotutkimus. Jo aikalaiset halusivat dokumentoida merkittäväksi kokemansa historiallisen tapahtumasarjan. Aihetta on sadan vuoden kuluessa lähestytty monista näkökulmista, jotka ovat lavenuneet ja uudistuneet viime vuosikymmeninä. Analyytinen katse on kohdistettu perustuslaillisten sankaritarinasta ja työväenliikkeen rie-

muvoitosta uusiin ryhmiin ja liikkeisiin. *Kurittoman kansan* kirjoittajat jatkavat keskustelua kysymällä ”ohittaako liikenäkökulma sellaiset poliittiset ajattelutavat, jotka eivät järjestäydy liikkeiksi, ovat sellaisia vain lyhyen aikaa tai ehkä edustavat liikkeen sijaan paikallaan pysymistä” (s. 21). Kansallisuuden ja luokan suhdetta käsittelevistä tutkimuksista he lisäksi epäilevät, ovatko kansallisuus ja luokka selväpiirteisiä kokonaisuuksia, jotka eivät muutu tuottaessaan omaa suhdettaan.

Kurittoman kansan keskeinen käsite on kansapuhe, jota ei kuitenkaan pyritä määrittelemään lopullisesti. Sen sijaan kirjoittajat korostavat tutkivansa keskusteluja ja kamppailuja, joissa tuotetaan erilaisia kansan määrittelyjä. Tämä prosessuaalinen ymmärrys sallii myös erilaisten toimijoiden tarkastelun. Vaikka kansapuheen tutkiminen kiinnittyy modernistisiin nationalistiteorioihin, ovat kirjoittajat hakenneet innoitustaan modernistisen teorian kritiikistä. Philip S. Gorskiin viitaten kirjoittajat erittelevät kansapuhetta lausumista, joissa jollakin tavalla viitataan kansaan tai sen rinnakkaiskäsitteisiin (rahvas, väki, kansakunta). Tätä käsitehistoriallista tutkimusotettaan kirjoittajat nimittävät käsitteiden etnografiaksi. Tavoitteensa he määrittelevät seu-

raavasti: ”Tavoitteenamme on antaa kansan käsitteen täytyttyä niillä merkityksillä, joita sen käyttäjät sille tiettyssä tilanteessa antavat, ja lisäksi pohtia, mitä toimijat määrittelyilään haluavat saavuttaa tai ehkä vastoin toiveitaan saavat aikaan.” (s. 22.)

Kirjoittajien herkkyyks aineistoissaan esiintyvien käsitteiden käytölle avaa uusia näkökulmia melko paljon tutkittuihin vaiheisiin Suomen historiassa. Joidenkin toimijoiden sekä tarkoitukselliset että tarkoittamattomat aikaansaannokset avautuvat tätä kautta kiintoisassa valossa. Erityisesti kirjoittajat yrittävät välttää vuoden 1918 tapahtumien siivilöimiä tulkintoja vuoden 1905 tapahtumista ja myös onnistuvat siinä. Historiallista herkkyyttä löytyy muutenkin aika hyvin, vaikka samaan aikaan kirjassa tehdään lennokkaita yleistyksiä ja rinnastuksia imperialismin aikakauden suuriin kysymyksiin. Suomen suuriruhtinaskunnan asettaminen kolonialistiseen ja imperialistiseen keskusteluun on selkeästi uusi askel Suomen ja Venäjän suhteiden käsitteellistämisesä. Kun 1960-luvulta lähtien kritiikin kärki kohdistui ahtaaseen sortovuosinäkökulmaan ja Suomi nähtiin osana keisarikuntaa, tässä kirjassa Venäjän keisarikuntaa luetaan osana imperiumien ajan maailmanjärjestystä.

Kirjassa käytetyt tutkimusaineistot ovat aika tavanomaisia: sanomalehtiä, pienpainatteita, kaunokirjallisuutta ja erilaisten kansanliikkeiden tuottamia aineistoja. Näkökulmien ja jälkikolonialisen teoreettisen välineistön avulla tavanomaiset lähteet tuottavat kiinnostavia, osin uusiakin tutkimustuloksia. Näkökulman laajentamista kuviteltuun kansoista tietämiseen ja tämän tiedon muodostumisen prosessiin pidän onnistuneena ratkaisuna. Eriytyisen ilahduttavaa on poliittisen mielikuvituksen avaaminen. Vuoden 1905 poliittinen mielikuvitus oli rikas ja miltei rannaton. Jälkikolonialinen herkistely auttaa löytämään merkityksellisiä sisältöjä myös marginaalista.

Poliittinen mielikuvitus tuotti monia tapoja järjestää yhteistä elämää. Kirjoittajat jäsentävät näitä vaihtoehtoja viiden näkökulman avulla: keisarillinen järjestys, kansallinen järjestys, luokkajärjestys, sukupuolijärjestys ja yksilöjärjestys. Nämä järjestykset järjestävät myös kirjan rakennetta. Keisarillinen ja kansallinen järjestys ovat voimakkaammin esillä kirjan ensimmäisissä luvuissa, siitä siirrytään luokkaja sukupuolijärjestyksen kautta yksilöjärjestykseen ja lopussa palataan pilapiirrosten kautta keisarillisen ja kansallisen järjestyksen teemoihin. Mikään näkökulma ei esiinny yksittäisissä luvuissa yksin ja puhtaaksiviljeltyinä, vaan näkökulmat limittyvät toisiinsa.

Vuotta 1905 – joissakin tapauksissa vuotta 1907 – tarkastellaan käännekohtana tai mahdollisena käännekohtana, jonka merkitystä eritellään tarkasti. Kaikki kansapuheen muodot, jotka olivat mahdollisia ennen suurlakkoa, eivät enää olleet mahdollisia sen jälkeen. Kovan kiintoisa on päätelmä, jonka

mukaan yksi kansapuheen ja kansan kuvittelemisen päätepiste oli vuoden 1907 eduskuntavaaleissa. Kun siihen asti oli mahdollista kuvitella kansan tahtoa ja tavoitteita verrattain vapaasti, vaaleissa äänensä antanut kansa leikkasi utopioilta siivet ja käytti äänioikeuttaan miten mieli sivuuttaen kansan parasta tarkoittavat utopistit. Matti Kurikan paluu Suomeen sai nolon lopun.

Kaiken kaikkiaan pidin antoisina lukuja, joissa vanha ikkuna sulkeutui tai uusi avautui. Tapa, jolla alistetun viisautta, lukeneiston yksilöllistä kansaa sekä vihan ja sovun sosialisteja käsitellään, virittää monia ajatuksia. Olisin myös suitsitun seksuaalisuuden, valitun kansan ja ihanneliittojen kohdalla kaivannut suoraa keskustelua suurlakkotapahutumien, kansapuheen ja poliittisen mielikuvituksen suhteesta. Oliko suurlakolla merkitystä näitä teemoja koskevan kansapuheen saamille sävyille? Onko sukupuolijärjestyksestä mahdollista tavoittaa samantapaisia käänteitä, jotka määrittivät esimerkiksi utopistisen sosialismin tai teosofian kohtaloa? Vai oliko kyse ajassa hitaasti muuttuvasta puheesta, joka ei taivu tapahtumahistorian kaavaan?

En suinkaan väitä, että siveellisyyttä ja kristillisosiaalista hyvän tekeväisyyttä koskevat luvut olisivat huonoja. Päinvastoin, niitä on ilo lukea. Eriytyisen ansiokkaana pidän uskontosokeuden kaikkinaista karttamista. Evankelisluterilainen kirkko nähdään merkityksellisenä kontekstina, jossa kansallisia ja kansallisuuden rajat ylittäviä teemoja tarkastellaan. Ylipäätään *Kuriton kansa* on taipuvainen näkemään niin uskonnolliset kuin sekulaarit toimijat nimenomaan oman aikansa toimijoina. Kirkko instituutiona ja uskonto ilmiökenttänä nähdään ih-

misten toimintaa ja mielikuvitusta jäsentävinä tekijöinä. Jostakin syystä se on pohjoismaisessa tutkimuksessa, Suomi mukaan luettuna, ollut vaikea aihe, joka on mieluusti jätetty teologien yksinoikeudeksi. *Kurittoman kansan* kirjoittajat kuitenkin osoittavat, että uskontoa ei voi leikata omaksi siistiksi viipaleekseen, jota vain teologit ymmärtävät. Historiallisen sosiologian ja kulttuurintutkimuksen edustajilla on tällä kentällä sanansa sanottavana ja *Kurittoman kansan* kirjoittajat vilkuttavat iloisesti kynttiläänsä vakan alta.

Itse asiassa kaikki kirjan teemat antavat aineksia uskonnon problematisointiin. Melkein harmittaa, että luku yksilön vapaudesta ja anarkian uhkasta, joka sivuaa uskonnon merkitystä, jättää luterilaisuuden avaamatta. Etenkin loppupäätelmissä rivien välit ovat täynnä luterilaisuutta. Luvun suurimmat ansiot ovatkin muualla: kirjoittajat antavat ymmärtää, että yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden käsittehistoriallinen tarkastelu tuottaa tarkempaa ymmärrystä 1900-luvun vaihteen poliittisesta ajattelusta. Hyvin erilaiset ajattelijat saattoivat päätyä yksilön vapautta ja yhteisön sille asettamia rajoja koskevissa päätelmissään jopa samoihin sanakäänteisiin. He näyttivät täyttävän käsitteitä samoilla merkityksillä. Tämä huomio ruokkii uutta tutkimusta. Missä määrin oli kyse samoista merkityksistä, missä määrin muotoiluista, jotka kuitenkin saivat eri merkityksiä? *Kuriton kansa* on hyvä kirja, koska se herättää monia uusia kysymyksiä.

Pirjo Markkola